

Pe malul Dîmboviței la obârșia Podului Mogoșoaiei în anul 1804

La ingrijorările pe care le aveau încă de la sfîrșitul veacului al XVIII-lea acei pe care, fie norocul, fie nenorocul — și așezase din vremi pe marginea dreaptă a albiei Dîmboviței, stăpinirea țării se osîrdise a ingrijii de bunul mers al gîrlei și a stăvili prăpădurile asupra celor ce și vedea adesea agonisita unei vieți — dacă nu chiar a citorva vieți, măcinată de furia apelor¹.

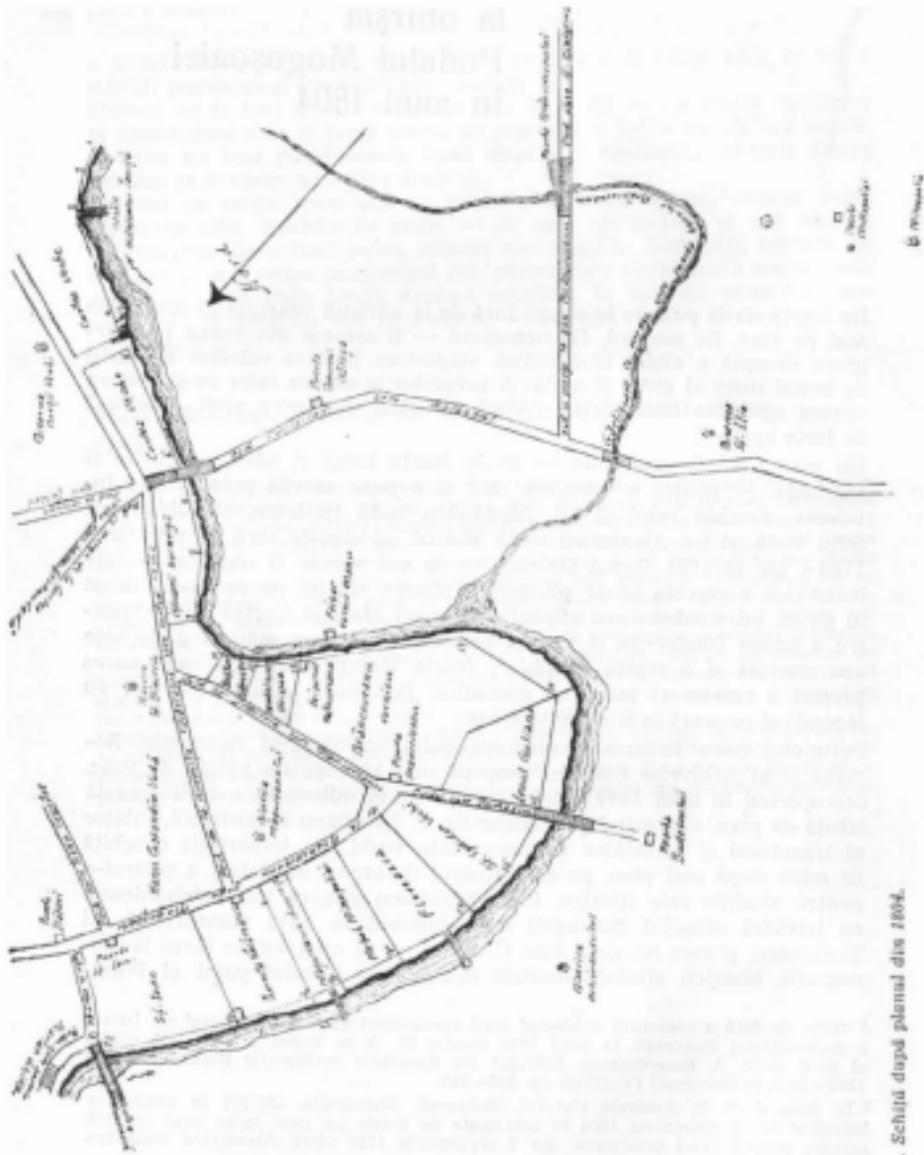
Un mânunchi de anaforale — unele foarte lungi și adesea incilcite și searbăde, — pentru a învedera râul și a pune stăvila prin poveje întelepte, deschid ochii și lui Alexandru vodă Ipsilante, și lui Mihail Suțu vodă, și lui Alexandru vodă Moruzi, și aceasta încă de prin anul 1730², iar la 1804 Radul Goleșcu — ca vel vornic al obștilor — este însărcinat a cerceta unele plingeri a citorva stăpini de pe malul drept al gîrlei, între mănuștirea sfintului Ioan cel Mare și Curtea Veche, pentru a aduce Dîmbovița la vechea ei matcă. La acest mânunchi de acte era anexată și o schiță de plan³, foarte lămuritoare, fără însemnarea precisă a caselor ci numai a stăpinilor, fără numele autorului, dar cu legendă și cu scară în stîjeni și palme.

Defunctul Iuliu Tuducescu, binecunoscutul paleograf al Academiei Române și al Arhivelor Statului timp de mai bine de un patrîar de veac, descoperind în anul 1899 printre actele fostei mitropolii a țării această schiță de plan, cunosind pe Constantin C. Sărăjanu magistratul, iubitor al trecutului și cercetător de documente vechi, l-a împărtășit o schiță de mînă după acel plan, pe care înălțul de atunci magistrat a păstrat-o pentru studiile sale istorice. Cum Sărăjanu știa că mă indeletniceam cu trecutul orașului București mi-a înmînat în 1930 manuscrisul lui Tuducescu, și cum istoricul Ioan C. Filitti — pe acea vreme lucra la monografia bisericii sfîntul Dimitrie din spatele fostului palat al Poște-

¹ Tema de față a constituit subiectul unei comunicații expuse la Muzeul de istorie a municipiului București în anul 1968 martie 21. A se vedea și prejiosul studiu al prof. univ. A. Sacerdioteanu intitulat *Un document cartografic bucurăștean din 1803—1805*, în București IV, (1968) pp. 245—255.

² În dosarul de la Arhivile statului, București, Mitropolia, 458/277 în anafora boierilor din 5 noiembrie 1804 se amintește de actele pe care le-au avut în față acestia, primul fiind anafora din 2 septembrie 1730 între Alexandru vodă Ipsilanti.

³ Ibidem, acela 7.

1. Schild dagepland din 1804.

lor⁴. — Înțeles cu poseserul schiței, am imprumutat-o acestuia. Tirziu de tot am aflat alături unei anaforale din 1804, schița nedatătă a cotului gîrlei, de unde am dedus și data ei. Însă ce diferență între schița aceasta și aceea a lui Tuducescu ! Numele caselor, hotarele lor, locul bisericilor și ducețul „podurilor” erau păstrate, însă : largimea gîrlei era mult depășită și toate însemnările ajutătoare ca și legenda aflată în colțul superior drept, erau lipsă.

Am pus pe un fotograf încercat — pe Alfons Ebner, azi și el dispărut — să-mi facă o reproducere, intenționind să scriu încă din 1935 un studiu ; dar au trecut an după an, iar cînd m-am dus la Arhivele statului să fac măsurătoarea originalului ca dimensiuni, nu am mai aflat prețiosul plan.

Credeam pierdut pe vechie acest document interesant, dar Paul I. Cernovodeanu, zelosul și pricoputul cercetător al trecutului orașului nostru, făcind cercetări la Arhivele statului din imboldul meu, a aflat la unul din numerele indicate de mine, schița pe care o fotografiasem acum vreo 40 ani.

Înă ce proprietăți sunt menționate în această schiță :

Mănăstirea Sf. Ioan. Aci aveam o întindere mare de teren cuprinsă între „Podul ce merge la Curtea domnească”⁵, în prezent strada Mihai Vodă acolo unde începe deci Podul Mogoșoaiei spre stînga în vale o parte din acest mal al gîrlei pe care azi este traseul străzii Ilfov, la mișcări o altă stăpinire pe care o însemnăm cu nr. 2. Azi c stradă mare îngustă coborind din calea Victoriei în fața Palatului Muzeului de istorie al R.S.R., spre fostul palat al sfânturilor populară este strada Marconi.

Încă din vremea lui Mihnea Vodă zis Turcitol — din a doua sa domnie dintre 1586—1591 înainte de 5 octombrie 1591, — Andrei vîstierul un mare dregător al Țării împreună cu fratele său Dumitru, au ridicat aici o mânăstirea cu hramul sfintului Ioan Botezătorul zisă adesea și sf. Ioan Crăstîtel, de care a avut grija în urmă gînerele lui Andrei vîstierul : Preda Buzeșcu din Cepturoaia, unul din cel trei frați Buzești.

În marginea de sus a mânăstirii se aflau pe la mijlocul veacului al XVII-lea casele faimosului Stoile Leordeanu, acea „Maica a tuturor răuăților” din Țara Românească. Nepotul de fiu al acestui boier era Radul Spătarul ce și-a luat numele de Golescu, pe la începutul veacului următor, dregător însemnat, înrudit cu Vodă Constandin Brîncoveanu. Coboritorii acestuia părăsind aceste meleaguri, mânăstirea închinată la aşa-zisele sfinte locuri, cam mistuită de vremuri, a avut ca obîlduitor înnoitor pe ctitorul atitor lăcașuri de rugă de pe întinsul țării pe Brîncoveanu Vodă, care a ridicat-o de iznoavă și i-a dat fință. Lăsată însă din nou în voia soartei și în grija călugărilor greci s-a măcinat în surgererea veacului al XVIII-lea. Așa o va fi prins-o marele cutremur de pămînt din 14/26 octombrie 1802, aducind beteșuguri chililor și lă-

⁴ Ioan C. Filitti, Biserica Sf. Dumitru din București (Str. Carol), extras din revista „Biserica ortodoxă română” pe mai-iunie 1932. București, ed. Tipografia cărților bisericești, 1932.

⁵ Nu trebuie confundat cu aceași curte cu Curtea Veche. La 1804 curtea domnească zisa Curtea Noală era în Dealul Spirei.

cașului bisericesc. Meremetisirile ce s-au mai făcut, toate fiind mai mult o spoială, nu au ajuns decât să lungescă agonie. În veacul trecut era cunoscută sub numele de sfîntul Ioan cel Mare spre a fi deosebită ca hram de alte case de rugă cu același nume de sfînt. Ruinării chililor și părăsirea lor de acei care nu-și mai găseau un rost în țara noastră a urmat incetul cu incetul și măcinarea a însăși bisericii cu toate că ea era necropolă a mai tuturor neamurilor mai instărîte din preajma ei. Secularizarea averilor mănăstirești a făcut ca și călugării greci să nu-și mai afle un rost aicea dar dărăpanarea și-a urmat drumul. Încit pe la sfîrșitul veacului trecut stăpînirea a găsit cu cale a o șterge de pe fața pământului, aceasta infăptuindu-se la 1874—1875.

Așa i-a fost urșita. Și în surgereea de aproape un pătrar de veac, atunci cînd în biserică nu se mai slujea, cel care și-a avut filii înăuntru, fie în jurul ei, mormintele celor dragi ai neamului lor, le-a strins oasele și le-a adus să le puie la adâpostul unor profanări, la cimitirul bucureștean ce luase ființă tot pe malurile acelaiași gîrlă, dar hăt ! mult mai în josul Bucureștilor, pe întinsul loc al Belului.

Stăpînirea grijile poste pentru alte rosturi — accentuîm că în preajma sf. Ioan cel Mare, adesea numit și „cel vechi” se aflau vreo alte șase biserici toate de mir — a ridicat pe o parte din maidanul rămas după măcinarea totală a Sf. Ioan, o căsuță scundă unde a adăpostit instituții fără nici un rost ce fuseseră cîndva pe acolo, iar generația nouă — hai să zicem — „a noastră” — a văzut ridicîndu-se la începutul veacului prezent una din podaabele arhitectonice ale scaunului de domnie : Palatul Casei de Depunerî și Conservăriuni, devenit Palatul CEC-ului de astăzi.

Domnița Văcărească. Pe o lungime de vreo 53 de stînjeni de-a lungul Dimboviței, cu un choișc pe marginea gîrliei, aflăm însemnarea locului unei Domnițe Văcărească. Această domniță este Ecaterina, soția a treia — încă din iulie 1783 — a luminatului stilp al literaturii noastre : Ioanăchiță Văcărescu, fostul mare ban al țării, această domniță fiind una din fiicele lui Nicolae vodă Caragea și al Tarsiei doamna, văduvă încă de la 11 iulie 1797 — cînd își pierde pe neașteptate soțul care nici nu împlinise vîrstă de 60 de ani. Impovărată de o clironomie incurcată, căci bărbatul i se stînsese din viață în dreptorîa de mare vîstier al țării lăsînd daraveri nelimpezite cu vîstieria domnească, pe deasupra : neînțelegările cu fiul cel vitreg, celălalt poet Văcărescu : Alecu, și mai fiind rămasă și mamă a trei odrasle nevîrstnice lăsate sub obîlduirea a celor doi bani Dimitrie, unul, un Ghika, al doilea, un Racoviță, primul un vîr primar prin alianță⁶, al doilea un prieten, om de nădejde și chiar vecin spre miaza-nospte⁷, cărora domnul — era Alexandru Ipsilante vodă — le mai alăturase pe Nicolae Mavrocordat spătarul, cumnatul domniței Ecaterina fiind soțul Smarandei Caragea, „ca unul ce este orin-

⁶ Era încă din 1746 soțul Mariei Barbu Văcărescu, moartă după 1782 cînd și-l că-si face diață.

⁷ Acest Dumitrescu Racoviță, avea stăpîniri pe „Podul” Mogosoaiei, ce se întindea peste Magazinul Victoria și edificiul fostei Prefecuri de Poliție a Capitalei (v. și George D. Florescu, „Din Vechiul București”, București, 1935, pp. 113—119, nr. 16).

duit pentru catastre și seneturi ale vîstieriei domnești ce se vor fi afînd închise în săpetele răposatului". Aceștia vîzind că nu pot pridiți cerințelor lui Alecu Văcărescu, sfătuiesc pe domnulă a vinde din stăpiniri, iar peste cîțiva ani Nicolae — al treilea poet Văcărescu — ajuns în vîrstă legiuitoră, vinde casele, pe semne după stingerea din viață a domneștii sale maici.

Înălț aceste case ale lui Ienâchiță Văcărescul nu erau de obîrje Văcărescă, ci prin cumpărare.

Voi reproduce un fragment dintr-o întîmpinare a lui Ienâchiță vîstierul din 1776 către același Alexandru Ipsilanti Vodă :

„Fiindcă în fericite zilele mării tale am cumpărât locul caselor⁹ dumnealui Manolache Vatașe, ce este îngă mănăstirea sfîntului Ioan de aci din București, zapisul de cumpărare scrie că din cit loc va ieși din zidul mânăstirii sfîntului Ioan pînă la locul răposatului spătar Pârvul Cantacuzino¹⁰, ce l-au cumpărât Prea Sfîntia Sa Mitropolitul¹¹, doao părți iuste locul mieu și a treia parte a luminatei domnîte Caterinii¹²....”¹³

Acest document este extrem de interesant, căci lămurește un alt lucru interesant că Manolache vel agă din marginea sudică a chililor sfîntului Ioan din planul aflat de Prof. I. Ionașeu la Moscova și datat de domnia-sa pe la 1770, este Manolache Vatașe, despre care știm de aia rea¹⁴ că a fost înaintat mare vîstier, fiind în mare cînste pe acea vreme, cum reiese din chiar efemeridele socrului său Mihai Cantacuzino vîstierul, cunoscutul genealogist al sfîrșitului veacului al XVIII-lea¹⁵. Știm de altfel că acest Manolache Vatașe, soțul Mariei Mihai Cantacuzino încă de la 1767, și-a vindut toate averile din țară împreună cu socrul său pentru a se expatria de bună voia lor și a pleca în Rusia la 2 mai 1770. În ceea ce privește asezarea locurilor Vatașăi, care evident că au fost stăpiniri cantacuzinești mai înainte, cîronomie din rămasurile lui Drăghici Spătaru¹⁶ la strînepoții săi, dacă nu vor fi fost și aci alte schimburi cum vom arăta mai departe, se întindeau între strada de azi Marconi, pînă spre strada Rîureanu. Casele odată vîndute au devenit posesiuni : la miiazăzi părți a cumpărât Ștefan Belu, un macedonean devenit mare bogălaş și Ioan Hagi-Mosco, unul din primii bancheri de la noi. Casele reînnoite de alți stăpini au fost cunoscute la sfîrșitul veacului scurs sub numele de casele Prager. În marginea străzii Marconi s-a ridicat un bloc în care la colț s-a adăpostit multă vreme un magazin universal condus de cîțiva francezi care procurau toate mărfurile de la

⁹ A cîzut mort la 10 decembrie 1769 în luptă de la Comana.

¹⁰ Le cumpărase mitropolitul Cosenă (v. George D. Florescu, op. cit., pp. 112—113, nr. 6).

¹¹ Era născută Mavrocordat.

¹² Documentul poartă data de 23 ianuarie 1776 (v. Acad. RSR, pach. CLIV, nr. 215).

¹³ N. Iorga, Genealogia Cantacuzinilor, editată de G. Gr. Cantacuzino, publicată și adnotată de București, Institutul de arte grafice și editura „Minerva”, 1962, p. 167—197.

¹⁴ v. Ibidem, p. 7.

¹⁵ Este fiul cel mai în vîrstă al fostului mare postelnic Constantin Cantacuzino din veacul al XVII-lea. A murit la 1667 și va fi avut și el stăpiniri pe aci rămase la urmări.

Paris. La catul superior, cu trecerea anilor, se aşezase o bancă engleză „The Bank of Roumania”¹⁵ și apoi un alt magazin cu de toate „Sora”, acolo unde azi este magazinul „Fortuna”.

Măgureanca Domnija. Întinderea care urmează, o fișie ingustă, poartă însemnarea „Măgureanca domnija”.

Această domnija este altă Ecaterina, precum o amintește Enăchijă visiteru Văcărescu. Ea este fiica lui Ioan Vodă Mavrocordat, domnul Moldovei și era și a Mariei Teodorache Giuliano, încă dinainte de 1750 soția polcovnicului principé Răducan Cantacuzino, cel care își afă moartea, pe neașteptate, la 1 martie 1774, dintr-o căzătură de pe un armăsar la o vinătoare. Domnija Ecaterina, în anul al doilea, ai văduvei sale, încrințează pe cei doi fii nevîrstini : Iancul, de 18 ani, și Niccolae, de 13, cununatului ei Mihai Banul, amintitul genealogist, care-i ia cu dinsul în Rusia în 1776. Ea se lipsește a părăsi căminul familial bucureștean, măritindu-și fiica Lucrezia, chiar în 1776, cu Costache Ghika, cel mai mare din fiii lui Dumitrache Banul. Fili ei expatriindu-se, nu și-au păstrat nici o stăpinire asupra caselor părintești care să crede va fi fost înjugătă terenului săturate la mișcări de care voi vorbi îndată.

Nu am putut afla cind se va fi stins din viață această domnija Măgureancă, care la 1804 era de 30 de ani văduvă și pesemne pe pragul bâtrineței. Va fi fost astuciață în citoria de peste drum a caselor ei, zisă a Măgurecanului¹⁶, înălțată la 1768 de cununatul ei Pârvul Cantacuzino marele spătar.

Trăitor în case ce se ridicaseră pe terenul Măgurencii domnijei, vom afla peste vreo 30 de ani pe un alt Văcărescu, pe acel Teodorache¹⁷, poecilit : „Furtună”, vijeliosul chip de dregător dirz și neînfricat din timpul domniilor lui Grigore Dimitrie Ghika Vodă și a fratelui acestuia Alexandru Dimitrie Ghica vodă, dar nu ca un scoboritor direct, ci ca un cumpărător și el din avereia Văcărescu, el fiind fiul lui Constantin R. Văcărescu fiind nepot deci de vîr primar al lui Enăchijă Văcărescu.

Metohul mitropoliei. Trecind ulucile ce despărțeau pe Măgureanca domnija de alt teren mult mai întins, aflăm stăpinirea Mitropoliei țării, însemnată cu numele de : „Metohul Mitropoliei”. Era în stăpinirea acces-

¹⁵ A fost condusă de un englez Ernest Goodwin care se căsătorise în 1874 în Geneva cu Maria nepoata de fru a lui Mihail Grigore Șoțu vodă, fiica lui Costache beizadea și al Ecaterinei Ioan Sc. Mihăilescu.

¹⁶ Singura amintire rămasă despre existența acestui lăcaș de rugă este pisania lui ce se află depozită în lapidarul de la biserică Slavropoleos de mijloc pioase cu prețulierul stergerii de pe fața părțimuntului a bisericii Măgurecanului.

¹⁷ În milnunchiul de acte în care se află schița de plan a acestui mare cov al Dimitrijei pe care îl înfățișez aci în ceea ce privește stăpinirile la anul 1804, (v. Arh. St. Buc., Mitropolie 450/277, doc. 6) aflăm amintit numele lui Teodorache Văcărescu ca proprietar pe malul vechiului curs al girlei, între logofătul Stefan Belu, și řeșina domnească. Documentul este fără dată. Am pus-o totuși fixă între 26 aprilie 1832 și 1 martie 1833 judecând după faptul că în el se amintește marele logofăt Stefan Belu cu casa sa nr. 1042 și bineasa Elisabeta Brâncoveneasca cu casa nr. 1030. Prin urmare prezența în act a bânesei implică rătăea că soțul ei era răposat și se stie că Grigore banal s-a stins din viață la 27 aprilie 1832, iar prezența logofătului Belu ne arată că mai era în viață. El a murit la 1 martie 1833.

tele prin primire în dar de la Maria Teodorache Balș¹⁸, fostă și soția lui Ioniță Giuliano, singura fiică a lui Pârvu Cantacuzino marele spătar și fost mare ban, remarcat în rîndul personalităților de bază trăitoare în București. În planul din 1770 la rubrica : „Domus Boyaronum” este notată și „Pr[inceps] Parvali Cantacozin”, adică principalele Pîrvul Cantacuzino. Acesta este al doilea feier al banului Matei din Șireau zisă „Măgureancă”, frate mai mare al polcovnicului Răducan. Mențiunea în amintitul plan a numelui și a titlului acestui mare dregător al țării, implică în chip logic existența sa la data elaborării planului de la Moscova căci știm ce rol important a jucat între 1768 și 1789 în conflictul russo-austro-turc.

Tin totuși a preciza un fapt necunoscut pînă azi și anume că aceste stăpiniri bucureștene ale Pârvului Cantacuzino nu erau prin moștenire de la înaintași direcții și săi ci era o stăpinire ajunsă în milinile sale prin schimb, așa cum o demonstrează documentul din 1761¹⁹.

Casile lui Pârvu Cantacuzino din planul nedatat de la Moscova sunt case ridicate de Șerban Vodă Cantacuzino, și rămase fiului său de la care le-a moștenit al doilea feier al Beizadelei Gheorghe, acel Toma biv vel medelnicer, case pe care acesta din urmă le face schimb cu un seboritor al fratelui domnului amintit.

După pristăvirea spătarului Pârvu, locurile sale din București au fost căzuie — cum se spunea în vechime — pe seama fiicei sale amintite care le-a dăruit mitropoliei țării, în preajma părăsirii pentru veie a țării împreună cu soțul ei Teodorache Balș mare agă muntean.

Pe acest loc Mitropolia a așezat călărașii iar aci a fost adăpostită cîndva prima școală a Sfintului Sava. Numele străzii Rîureanu amintește pe unul din absolvenții însemnatelor școli, și se află chiar în marginea de 'sus a fostului Metoh restul locului fiind expropriat de stăpinire cu prilejul canalizării girlei din anii 1879—1883.

Floreasca. Din spatele vechilor chilii ale metohului, peici și colea, cu înădături de ziduri „de piatră”, cum se spunea pe atunci, trecem pe locul Anicăi Vornicescă, văduva încă de la 1801 a vornicului Ioniță. Ea era fiica banului Dumitracă Ghica și a Mariei Barbu Văcărescu, deci o nepoată a lui Enăchiță Văcărescu Vîstierul. Era și ea impovărată cu o casă grea la 1804, avind 4 odrașe nevîrstnice și a trăit acolo pînă la foarte adînci bâtrîneti, la aproape 100 de ani, stîngindu-se din viață între 1842—1847 sub oblodăuirea fiului ei cel mai mare Iordache, în pragul marelor prefaceri ce trebuiau să aducă regenerarea țării din 1848. Despre această casă am scris acum 36 de ani²⁰, într-o mică evocare a vechiului cămin bucureștean din marginea mahalalei Scărăjarilor. Să casa și locul inconjurător au dispărut pe deînțregul între 1879—1883. Accentuez doar asupra unui fapt care poate că își are locul a fi amintit. Din porunca stăpinirii țării — și aceasta pe la 1878 — ca un respect

¹⁸ v. pentru alte informații și George D. Florescu, op. cit., pp. 112—113, nr. 6, sub titlul Metropolit Cozma.

¹⁹ Arh. St. Mitropolie, pach. 171, doc. 2 cu data de 23 octombrie.

²⁰ v. George D. Florescu, Istoricul unor vechi case bucureștene : Casa Floreasilor din mahala Scărăjului, extras din revista București-Vechi, anul I—V, București, 1923, 16 pagini, cu recumărat francez (4 mai 1923).

față de o soră de fost domn al Moldovei²¹ și totodată și nepoată de domni ai ambelor țări²², trăitoare de mai bine de o jumătate de veac în străvechile ziduri ale casei familiale, a dispus ca zilele de adincă bâtrineții — fosta vornicenă Anica a lui Iordache, nora celei de care am vorbit aci mai sus se aprobia la rîndul ei de vîrstă de 90 de ani fiind și greu bolnavă, să-i fie crujate și neturburate ultimele clișiri ale vieții prin părțirea locuinței sale supuse expropierii cu prilejul canalizării Dimboviței. Lucrările edilitare și-au urmat drumul, casa Floreasca căzind sub cazmalele care i-au sters flința, după petrecerea din viață, la 20 februarie 1878 a aproapei nonagenarei stăpîne.

În această veche casă cu grădina la spate spre vechea albie a Dimboviței, au fost nenumărate întruniri încă din prin 1848 ale Asociației „Dreptate-Frăție” din care făceau parte fiii vornicului Iordache : Grigorie, Iancu, Costache și Dumitrasche, și acolo multe s-au statomnici în prelegeri tainice între Nicolae Bălcescu, frații Goleschi, Magheru, Eliade și alții, alături de cei ai casei Floreasca, sub vegheea chibzuită și înțeleaptă a coanei Luxița, fiica mai mare a stăpînului cuibului de revoluționari.

Pe o mică porțiune din ce rămăsese din terenul Floreasca după canalizarea gîrlei, s-a clădit o sală mare de gimnastică a prof. Moceanu și tot acolo a fost și sediul cîndva a Societății de tir din România.

În vremurile noastre, aci s-a ridicat teatrul zis Regina Maria, care a devenit localul Operei Române și azi al Operetei noastre.

Sfîntul Spiridon Verhi. Trecind printr-o porțiță joasă, cu ușă groasă de stejar, în zidul de miazăzi al grădinei Floreasca, acolo unde se aflau scunde chilii de călugări, se intră în micuță curte cu pietre bolovânlite a mănăstioarei Sfîntului Spiridon celul vechi.

Aci avem bisericuță : un giuvaer de arhitectură autentică a primei jumătăți a secolului al XVIII-lea, văduvită și de intinsele chilii ce o înconjurau, și de culmii, și de grajduri, și de locuințele călugărilor cu toate încăperile trebuințioase unei gospodării mănăstirești. Lăcaș de rugă, ctitoria este folosită încă din 1747 din cucernica rivnă a unui domn luminat : Constantin Mavrocordat, în a doua sa domnie munteană, și a doamnei sale Ecaterina, născută Roset din Moldova.

Micul, austерul și umilul lăcaș bisericesc — ridicat acum 300 de ani — azi în preajma Teatrului de operetă, pare îngropat, căci pentru a intra în el te cobori cîteva trepte păsind pe un pridvor împodobit de patru stilpi cu fusuri în torsade și cu crestături florale.²³

²¹ Mihail Grigorie Suțu, domn : 12 iunie 1819 — 29 martie 1821.

²² Mihail Constantin Suțu, bunicul vornicesc, domn între iulie 1783 și mai 1802 în amîndouă principatele, și Alexandru Nicolae Suțu, unchiul vornicesc, domn de asemenea atât în Moldova cât și în Tara Românească între 1801 și 1821, nepot de frate al precedentului.

²³ Grigore Innescu, București — Orașul și monumentele sale, București, 1966, Editura Tehnică, pp. 70—71. v. și George Florescu, Din istoricul mîndștririi Sf. Spiridon Vechi, în Glasul bisericii.

Locul Guliano. Și acum trecem drumul, adică podul ce duce la Dudescul ce se găsea la 1804 coborind de la poarta Brâncoveanului spre podișca dinspre Dimbovița ce ducea în mahalaia Dudescului, lăsând la dreapta mahalaia Arhimandritului.

Termenul întrebuijnat de către anonimul alcătuitor al schiței de plan din 1804 lasă să se înțeleagă că la acel an nu mai era nici un stăpin efectiv asupra acestui loc.

Se pune totuși o întrebare: Cine este acest Guliano? Căci acest neam de veche obîrșie greacă s-a stărnit în țările noastre încă din primele decade ale veacului al XVIII-lea, dind chiar două Doamne ale țărilor noastre: pe Zamfira a lui Ioan I. Alexandru Mavrocordat vodă și pe Maria a lui Ioan II Nicolae Mavrocordat vodă.

În ceea ce privește pe Guliano de la 1804 pot preciza că la 1797 egumenul de la Stavropoleos se jaluiește lui Alexandru Ipsilanti vodă, că vornicul Florescul — este amintitul Ioniță — mănăstirea sfintului Spiridon Vechi, și clucerul Teodorache Iuliano, aruncind pe malul Dimboviței gunoaie, au impins matca girlei spre mănăstirea Arhimandritului și pe ceilalți vecini de asemenea, încit „este teamă de surpare de binele”²⁵. Domnul orinduind pe Radul Golescul vornicul obștirilor să se facă cercetare. De aci reiese că cei trei făptași trebuiau să se retragă cu cîțiva stinjeni pentru a aduce Dimbovița la vechea ei matcă. Interesant este că peste cîteva decenii, acest teren este aflat închegat în mare stăpinire de aci a Brincovenilor și aş crede că va fi fost trecut încă de pe vremile acestea de către scoboritorii lui Tudorache Guliano în miinile lui Grigore Brâncoveanu, ultimul scoboritor mascul al lui Constantin vodă. Fac mențiune că a treia soție a lui Nicolae Brâncoveanu, de care voi vorbi îndată și care era unchiul lui Grigorie, a fost Elena Morusî, foata soție a altui Ioniță Guliano, pe care o cred că va fi fost și mama lui Tudorache clucerul.

Brâncoveanu Vornicu. Am ajuns la terenul cel mai întins din cîte au fost pe aceste meleaguri, în fața obîrșiei „Podul Mogoșoaei”, la amurgul veacului trecut, avind chiar poartă mare de intrare la colțul dintre amintitul „pod” și drumul de la Brâncoveanul la sfintul Dimitrie, care nu este decît actuala stradă 30 Decembrie, în fața bisericii cu hramul amintit.

Brâncoveanu vornicul de la 1804, este Grigorie fiul unic al lui Manolache banul și acest Grigorie este aflat cu această dregătorie încă cu un an înaintea planului nostru. Era atunci în vîrstă de 33 de ani și-și alesese ca tovarășă de viață, cu vreo zece ani înainte pe o moldoveancă: Safta, din vechea stirpă a Balșilor. În lipsă de scoboritori direcți, ca ultim vîlăstar al Brincovenilor, infiase încă din 1801 pe o nepoată de soră a soției sale, pe Joițica, fiica lui Alexandru Mavrocordat și Ecaterinei Balș, cu toate că el avea rude din singele părintesc, prin două din surorile sale: Maria Grigore Băleanu, și Elena Grigore Cantacuzino-Pașcanu.

Intr-un plan al Bucureștilor de la 1791, pe care l-am studiat acum 36 de ani²⁶, pe aceste locuri aflăm că stăpin pe un principie Brâncoveanu

²⁵ V. A. Urechia, *Istoria Românilor*, seria I, vol. VII, pp. 133—139.

²⁶ V. George D. Florescu, *Dim Vechiul București*, op. cit., pp. 110—111.

amintit de cartograful austriac Pureel, care-i dă și epitetul distinctiv „der aeltere”, adică : cel mai în vîrstă. Acesta era unchiul bun al lui Grigorie vornicul : Nicolae Brâncoveanul, mare ban și apoi mare vîstier. La 1802, Nicolae a fost chemat de la Focșani de către Hasan aga, la fuga lui Mihu Suju vodă din scaunul țării. Om trufaș, Nicolae își luase cîndva și numele de Nicolae Basarab, aşa cum făcuse și domnescul său strămoș. El este de asemenea acel : „Prințe Brankswan” din planul nedatat aflat de Prof. Ionașcu la Moscova. Moștenise casele acestea cu întinsul lor loc, de la părintele său Constantin, nepotul de fiu al voevodului anonim, singurul vîrstări bărbătesc scăpat ca prin minune din groaznicul măcel din ziua de 15 august 1714.

Nicolae Brâncoveanul, om de gust rafinat, adinc cunoșcător și iubitor de cai frumoși, de preț și de rasă, dar nu prea statomnic — sau norocoș — în ale căsnicilor, căci a avut trei neverte din care de două ori s-a despărțit, însă fire mindră, poate și semet, om de nădejde a mai tuturor domnilor ce-si schimbau scaunul de domnie, cînd la București, cînd la Iași, și totuși hăinit de alții, a înfruntat pînă și surghiunuri și inchisori, pierzindu-și pe vremea șederii sale nevoie la Arvanitochori (Arbănaș) în Bulgaria, la 1790, pe singura sa odrasă : un fiu Constantin, de 20 de ani. Ramas fără scorboritori firești, după ce și-a meremeticit în scurgere de ani de zile casele părintești, destul de măcinate și-a lăsat aproape ca fiu de suflet pe singurul nepot ce-l avea, pe Grigore, pe care l-a îndrumat încă din tinerețe pe calea vieții. Cu toate că tatăl acestuia mai trăia în marile sale palate de moștenire brîncovenească de la poalele desului mitropoliei țării. Grigorie a fost acela care încă de la 1794, a locuit alături de unchiul său acel în casele cu grădină mare, cu foisor lingă gîrlă, cu paracis, și cu toate dichisele unui cămin boieresc. La stingerea din viață a acestui unchi la 31 ianuarie 1804²⁶ a rămas alături de soția sa și de frageda copilăță înfiiată, încheindu-și și el la 27 aprilie 1832²⁷ o viață în slujbe înalte ; devenise mare ban și fusese cinstit (cu epitetul de Baș-boier al Țării Românești, după

²⁶ În extrem de interesantă și documentată d-sale lucrare din 1933 Contribuții la istoricul secolării Hurez după documente înedite din arhiva Spitalelor Cîstîle, extras din revista „Arhivale Olteștiei” nr. 79–82, mai–dec., 1933, la nota 178, Prof. I. Ionașcu, se inducă de afirmație mea din lucrare „Din Vechiul București”, la p. 110 nota 188, a anului 1804 ca cel aci morții lui Nicolae Brâncoveanul, și discută posibilitatea că ar fi putut fi chiar înainte de 18 iunie 1804. Anul îl avem din certificările mele personale în arhivele familiei. Temp de mai bine de un patru de vîzec am lucrat cu defuncții Ioan C. Filitti la genealogiile familiilor din Tara Românească, și îl prezociziau nu se indică ziua. Stîngă totuși amintind că banul Nicolae murise în primele două luni ale anului 1804. Azi pot preciza și ziua după preajmoa stîrse înfiată în vol. XIX partea II, 1832, p. 197–8 din marea colecție Hurmuzache. Este scrisoarea lui Merketius din București la 3 februarie 1804, unde afișăm că : Der aeltere Reichsfürst und hiesige gross Ban Nicolaeus Brancowian ist gestern hier benrdigt worden". Aș crede că locul de veci și-l va fi avut în m-reu sf. Ioan cel Mare, și nu în perimicul de lingă palatele sale, aceste paracisice neservind și de necropole cum reiese din studii făcute în acest sens.

²⁷ În „Curierul Românesc” de joi 28 aprilie 1832, nr. 26 la p. 164 se spune : „Miercuri noapte la 27 către 28 D. Marele Ban și printă Grigore Brâncoveanu a rîposat”; iar în nr. 27 al același Curier, purtând data de 1 mai 1832 la p. 107 aveam și rubrica : Necrologie, alături de înmormîntare al banului.

petrecerea din viață a bâtrinului Dinu Filipescu ce-l precedase pînă la 1817, nu fără să-și fi văzut și fiica măritată cu un scoboritor de neam oltenesc, cu Gheorghe Dimitrie Bibescu, ajuns chiar pe scaunul domnesc la 1842, dar și nepoți și nepoate, care l-au linștit zilele de bâtrînețe. Tin să precizez însă aci că aceste locuri socotite ca brâncovenesci prin moștenire nu erau stăpiniri ale acelor boieri, nici din clironamile brâncoveneasca și nici din cea cantacuzineasca, cum s-a crezut pînă acum²². Lucrul deurgec dintr-un act emanind din cancelaria lui Mihai Constantin Suțu vodă și purtind doar leatul 7293, fără lună și zi, adică 1785. În textul actualui, încă din primele rînduri, nu se statormicește locul unde erau casele lui Nicolae Brâncoveanul vîstlerul, și anume : ce se aflau în mahalaua Șerban vodă, adică în mahalaua ce era lîngă biserică de lemn a lui Șerban vodă precum am amintit adineauri și ne mai lămurește actul că tatăl lui Nicolae Brâncoveanu, făcuse schimb cu domnia a caselor sale prin hrisov al lui Grigore Ghika Vodă la anul 1749, și se amintește în acest lung hrisov, că în domnia lui Constandin Brâncoveanu vodă : „după ce s-au instrănat Toma spătarul, din porunca împăraticească toate rămasurile acestuia au fost luate de domnie pînă în domnia lui Ioan Vodă Mavrocordat și atunci fiind vreme de răsmeriță și aflindu-se unii boieri ai țării, cu drepte slujbe, slujind domniei și țării, ale căror slujbe fiind cunoscute și plăcute mai sus pomenitului răposat domn, nu l-au lăsat ostenițele în zadar ci i-au dărur și i-au miluit, dînd moșii, viile și tiganii din cele rămase ale Tomei spătarului, la boieri credincioși domniei și țării”, printre care și răposatului Iordache Krejulescu vel vornic”.

Se mai amintește, fără a se da o precizare asupra anului și datei la care Ioan vodă Mavrocordat a miluit pe Iordache Krejulescu cu moșii, vii și tiganii precum și cu casele din București ale Tomei spătarul.

Pot preciza data : ea este 15 septembrie 1718, pe baza unui frumos act cu data de mai sus fost în posesia mea, azi în arhivele Muzeului de istorie a municipiului București. Actul din 1718 spune că al doilea fiu al lui Alexandrul Exaporitul întărește lui Iordache Krejulescu, atunci vel spătar : 11 moșii precum și casele din București, toate ale Tomei spătarul „ce s-au hîlcenit față de „domnie și de țară”, fără însă a specifica locul lor, prin urmare altele nu erau decît acestea. În decendile ce au urmat casele acestea au găzduit pe Iordache Ruset, Aga Panălotache, Dimitrache Spătarul, Nicolae Ruset Spătarul și a. În această continuă schimbare de proprietari construcția datorată Tomei Cantacuzino s-a ruinat.

Grigore Ghika vodă, după sfâtuirea cu mitropolitul țării și cu boierii divanului, găsește că „dând dumisale biv vel logofătului — adică lui Costandin Brâncoveanul — numitele case ce au fost ale Tomei spătarului, cu locul lor și dumnealui biv vel logofăt au fost dat pe seama domniei casele dumisale din mahalaua Golescului”²³ face că aceste proprietăți să revină stăpinilor lor.

²² V. A. Urechia, op. cit., vol. II, pp. 423—428.

²³ Aceste case se vor fi găsit pe fostul Pod al Calicilor, actuala Calea Rahovei, nu departe de biserică Doamna Bălăsa și în apropierea actualei străzi Bibescu Vodă dintr-oarecare vale și bulevardul G. Coșbuc. Acolo aflat de pe la mijlocul vîacelui securu, hanul Golescului.

Iată deci cum locuri cantacuzinești, diferite de cele de care am vorbit adineauri, ce se aflau și ele în marele cot al Dimboviței, au devenit prin schimb case brâncovenești, iar nu prin moștenire, fie părintească fie cantacuzinească.

Aceste case, pot adăuga, că fuseseră ridicate de Toma spătarul încă cu doi ani înainte de bătălia de la Stânilești, căci avem cunoștință de o scrisoare a acestui sfețnic adresată brașovenilor din anul 1709, în care cere zidari ce-i trebuie să-și spoiască niște case²⁰, ce mi-am făcut la București, pînă nu dă răcesala" și acolo mai vorbește și de un „știucătău” ce a lucrat la el²¹.

Acest intins loc, care numai pe marginea stîngă a girlei, fără terenul Gullano, ce se află inglobat după 1804 în stăpinirea brâncovenească măsura 106 stînjeni și 9 palme²², a fost tăiat drept la mijlocul lui de noul traseu al albiei Dimboviței din 1879—1883, răminind o întindere din grădină cu foisor la începutul actualei străzi Brâncoveanu, din partea planșeuului mai recent construit, teren pe care se află azi splaiul Independenței și s-a ridicat ulterior clădirea Adriatica, iar de partea coastătă, pe malul drept al novei girle un alt loc — mare — altă frîntură din marea grădină brâncovenească și locul Gullano, pe care se află încă la amurgul veacului nostru o clădire lipsită de stil, cu două etăuri, acoperis de tablă și fațadă spre miiazăzi, casă în care au trăit scoboritorii filiei adoptive a ultimului vîlăstar brâncovenesc, ai amintitelui Doamne Joia, care și-a încheiat zilele la adînci bătrîneti în alte case, departe de cele în care a crescut din copilarie. A murit la 1892 în casa scoboritorilor flului ei Nicolae, în ulița Manel Brutarul — actuala stradă General Budăsteaneu — la numărul 13.

Pe locul unde pînă mai ieri noul curs al girlei de la 1883, cota de puțin spre nord-est după ce a trecut sub podul de la obîrșia actualei căi a Victoriei, se află și locul paraclisului casei lui Nicolae Brâncoveanu, ridicat de el la 1802, cu doi ani înainte de stingerea sa din viață, paraclis căruia ctitorul îi pusese hramurile sfînșilor Dimitrie și Grigorie, și căruia domnul țării de atunci — Alexandru Nicolae Suju vodă — îi întîrziase mili și scutelnici.

Pe terenul rămas neted după dărîmarea casei brâncovenești din stînga altarului bisericicii sfîntului Spiridon cel vechi, casă în care se adăpostise cîndva și Institutul Antirabic, stăpinirea orașului a crescut nimerit să ridică marele palat al Senatului României. S-a lucrat la temeli, s-au ridicat și ziduri groase și apoi s-au lăsat să se macine în scurgerea de ari de zile, astfel că această mare întindere de pămînt, cu bălării de înălțimea pereților devenise un adevarat maidan pe care se aruncau toate necurăteniile. În vremuri mai apropiate s-a înălțat aici grupul blocurilor noi, Gioconda, ce are în mijloc un frumos bloc turn.

Hristea Medelenicer. Părăsind marea stăpinire brâncovenească ajungem la un loc foarte mic, prins între drumul de la poarta Brâncoveanului la sfîntul Dimitrie, și vechea albie a Dimboviței. Aci anonimul carto-

²⁰ Hymusachi, vol. XV, part. 2, p. 1537 și N. Iorga, Brașovul și români, p. 113, nr. 7.
²¹ În metrii liniari de azi așcoape 200 m.

graf al schiței menționează : stăpinirea unui Hristea medelnicer la 1804. Cine este acesta ? Trebuie să afirm că cu toate strădaniile mele nu am putut să-l identific în chip precis.

O sugestie — dar numai o sugestie — care totuși ar putea să fie o identificare plauzibilă.

Am amintit mai adineauri de pasiunea lui Nicolae Brâncoveanul pentru cai frumoși și telegari de rasă și de prej. Ne sunt cunoscute cîteva scriitori ale rafinatului ban Nicolae către egumenul Pahomie al mănăstirei Hurezi din Gorj²². Din aceste scriitori aflăm că prin 1802 bătrînul boier supărăt pe amintitul egumen hurezean, cit și pe cel al Bistriței oltene și pe un vîstier Ursachi îl desărincinează pe acesta din urmă și însărcinează pe un Hristea buluc-bașă să-i găsească doi cai buni. Mai știm tot de acolo că la 17 iunie 1802 Nicolae banul scrie aceluiași Pahomie că : „l-am invățat prin grai pe Hristea buluc-bașă” că dindu-i banii să-i trimeță cei doi telegari, și acest ofițerăs de cavalerie turcă îl împlineste dorința cumpărind doi cai buni nemîșteți. Deci Hristea era buluc-bașă, adică șef de escadron de călăreți și prin urmare era un bun cunoșcător în ale cailor. Să-i fi dăruit Nicolae banul acestui credincios și priceput slujitor o întindere de loc la marginea stăpinirilor sale spre miaza-noapte, pe o lungime de 17 stînjeni ? Nu știm, dar o presupună căci nu este zis că un influent personaj ca Nicolae Brâncoveanu — la 1802 pe vremea schimbului de scriitori amintite era chiar Calmacan al Tării Românești, — să nu fi putut să înalte ca recunoștință pe un om de casă, fost buluc-bașă, la rang de medelnicer, care era atunci printre dregătorile minore așa cum o găsim adesea la persoane care își incep ascensiunea.

Nu am putut urmări pe cale documentară schimbările care vor fi survenit aici pentru stăpinii acestui mic loc, nu departe de începutul străzii Filii ce se îndreaptă spre Calea Victoriei.

Doftor Silvestru. Despărțit prin uluci spre miaza-noapte, locul fost al acelui Hristea medelnicerul de la 1804, se învecina cu locul unui doctoare Silvestru.

Acesta este reputatul medic de obișnie macedoneană, cunoscut ca un reprezentant al familiei Filii, nepotul luminatului fost mitropolit al Tării Românești, Dosithhei, acel intermeleator al aşezămintului cultural ce î-a purtat numele și care a dăinuit mai bine de un secol, dind tărîi noastre multe lumini în diferite ramuri ale culturii mintii²³.

Ca fiu al lui Costea Cremidi și al unei Haido, fiica lui Hristea originar din Filate în nordul Macedoniei, Silvestru și-a luat numele de familie : Filii. Soții l-au îndemnat a veni în țara noastră unde unchiul său Dosithel era egumen la mănăstirea Sfintului Ion cel Mare. Chiriarhul și-a incredințat nepotul de soră însemnatului diacon Manase Eliade, care l-a invățat buchea cărții, și tînăr încă, l-a trimis la Halle și Göttingen în Germania de unde s-a întors cu patalamente bune în București, și aci s-a îndeletnicit cu tămaduirea celor obidiți și nevoiași.

²² I. Ionașcu, op. cit., (menționat aici la nota 20).

²³ Ion C. Filii, *Agezimîntul Dosithhei Filii*.

Nu am putut afla nimic precis cu privire la stăpinirile luminatului doctor aci lingă biserică sfîntului Dumitru, pe care o va cătorisi o altă rudă a sa Costandie episcopul Rimnicului la 1819. Se știe doar că acea casă pe care o aflăm încă azi chiar în fața străzii Filiti care nemurește pe marele filantrop Dositheu Filiti, a fost ridicată de el.

Copiii lui Silvestru doctorul, au prejut mai mult numele de familie al măicii lor care cobora dintr-un neam cu legături strinse cu boerimea jârlii, era din familia Mâneștilor, și s-au numit Mânescu.

La 1832 aflăm ca stăpină asupra caselor pe : „dumneaei Zmaranda Silvestrina”, care era văduva lui Silevstrache doftorul.

Casa a fost elironomisată de către fiul doftorului : Dumitru Mânescu care moare fără scoboritori, incit pe semne casele vor fi fost vîndute. Silvestrache doftorul s-a prăpădit în groaznica molimă de ciumă care a bîntuit prin țară la sfîrșitul domniei lui Grigorie Dimitrie Ghika vodă, la 1828, victimă a cumplitei boli.

Casa cu micul loc înconjurată a ajuns pe la sfîrșitul veacului trecut în stăpinirea unei familii Vlasto, care însă nu avea nici o legătură cu cel scoboritor din protomedicul și marele rector al patriarhiei constantinopolitane din veacul al XVI-lea : Toma Vlasto.

Loc fără nume. Aci avem o întindere cu față la două străzi ale vremii : „Ulița de la sfîntul Dimitrie spre Brâncoveanu” ce pornește din fața bisericii cunoscută mai ieri, alătării cu numele de : „Biserica de Jurămînt” și mai înainte : „Biserica Balaceasului” prin veacul al XVII-lea, și „Podul de la domnița Văcăreasca spre Curtea Veche”, actuala stradă 30 Decembrie, care în scurgerea veacurilor și-a schimbat de patru ori numele : mai întîi „Ulița Ișlicărilor” — la 1804 locuiau aici lingă acest loc ișlicării bolangii —, apoi „Ulița Frânțuzească” prin veacul trecut, căreia la 1866 i s-a dat numele de : strada Carol I, iar azi strada 30 Decembrie.

Autorul anonim al schiței nu ne amintește nici un nume și totodată nici pentru întinderea de la numerele însemnate pe marginea girlei nu ne dă măsurătoarea în stînjeni liniari.

Tot ce am putut descoperi este că la 1832 pe acest teren aflăm ca stăpină pe o persoană pe care nu o pot identifica în chip precis, este fie o scoboritoare, fie o rudă a lui Ghiță Lehliu, cunoscută sub numele de Strelikovski-Lehliu.

La colțul celor două străzi s-a ridicat în a doua jumătate a veacului trecut o clădire mare cu două fațade, cunoscută sub numele de : Hotel Budișteanu.

Este peste o jumătate de veac de cind vrăjit de trecutul orașului nostru de scaun, m-am îndeletnicit cu rîvnă și cu dragoste să șterg colbul de pe hirtii vechi, să le aflu tîlcul, să le dau viață, bucuros atunci cind ostenințele mele au adus puțină lumină în întunericul unde au zăcut aceste mărturii ale trecutului atât amar de vreme, încercind de acenastă dată să arunc o privire înapoi asupra unei frîmîntate părți din orașul nostru București.

Sur la rive de Dambovitza à l'origine du Part Mogosoaia en 1804

RESUMÉ

En 1899 on a découvert dans les fonds des archives de l'Etat de Bucarest une esquisse concernant les propriétés qui se trouvent au grand coude de la Dâmbovița au bout du pont Mogosoaia. Le document photographique a été rédigé en 1804 et comprend tant le cours de la rivière que les petites ruelles, le nom des possesseurs des lieux, les places etc.

L'auteur de l'étude analyse chacune des ces propriétés en parlant du Pont qui mène à la Nouvelle Cour de la colline Spire jusqu'au terrain de l'ancienne cour. De cette façon on étudie les propriétés du monastère St. Jean, de la princesse Vacaresco, de la princesse Magureanca, du la cathédrale de la famille Floresti et du monastère St. Spiridon le lac Giulano. Un attention particulière est accordée aux terrains de la famille Brincoveanu, les plus étendus de la zone toute entière et ensuite aux modestes surfaces où existaient les maisons de Hrisica l'écuier et du docteur Sylvestre.

L'étude basée sur une profonde documentation d'archive et cartographique apporcie ses contributions généalogique concernant les familles des grands boyards de Bucarest aux XVII—XIX-ème siècle.

Liste de illustration

1. Esquisse d'après le plan de 1804.